

О. КОНИСЬКИЙ ТА О. БАРВІНСЬКИЙ: ДО ІСТОРІЇ СПІВПРАЦІ

У статті на основі листування, спогадів і публіцистичних статей простежено майже сорокарічну історію ділових і дружніх стосунків О. Кониського й О. Барвінського, їхню кропітку працю на ниві українства. Попри те, що вони були громадянами ворожих одна одній імперій, однак спільними культурно-видавничими проектами намагалися культурно й ментально зблизити українців Наддніпрянщини і Західної України. В останні десятиріччя XIX ст. О. Кониський та О. Барвінський були активними учасниками культурно-просвітницького й громадсько-політичного життя українців, і саме їм належить ідея низки проектів, що суттєво змінили культурний і освітній ландшафт України. Ідеться про їхню активну роль у створенні та в подальшому реформуванні Товариства ім. Т. Шевченка у Львові в прототип національної академії наук, а також у таких видавничих проектах як “Правда”, “Руська історична бібліотека”, перевидання шкільних підручників українською мовою. Окреслено їхню діяльну участь у заснуванні кафедри історії Східної Європи у Львівському університеті, а також у пропагуванні та спробі реалізації ідей “нової ери”. Часом жертвуючи власними творчими планами, а інколи й репутацією, вони бралися за реалізацію непопулярних серед широкого загалу проектів, убачаючи в них велику перспективу для українців, ставлячи перед собою амбітне завдання – соборність української держави й національний культурно-освітній розвиток українців.

Ключові слова: Кониський, Барвінський, Галичина, “нова ера”, “Правда”, “Руська історична бібліотека”.

Nadiia Boiko. O. Barvynskiy and O. Konyskyi: on History of Cooperation

The research, based on the epistolary data, memoirs and articles, deals with the almost forty-year long history of business and friendly relations between O. Konyskyi and O. Barvynskiy. Being citizens of the antagonistic empires, they tried to bring the inhabitants of the Dnieper Ukraine and Western Ukraine territories closer by means of the cultural and editorial projects. During the last decades of the 19th century O. Konyskyi and O. Barvynskiy actively participated in cultural, educational, social, and political life of Ukrainians. They had managed to start a number of projects that considerably changed the cultural and educational landscape of Ukraine. They took an active part in the establishment and subsequent reformation of Shevchenko Scientific Society in Lviv, which became the prototype of the national academy of sciences; they contributed to development of such editorial projects as “Pravda” and “Ruska istorychna biblioteka”; moreover, they published a range of school textbooks in the Ukrainian language. The paper also covers their active participation in establishing the Department of the Southern Europe history in Lviv University and their attempts to popularize and implement the ideas of the ‘new era’. Sometimes they sacrificed their own plans and even reputation realizing the projects that weren’t popular among the contemporary public but promised great prospects for Ukrainians in general. Therefore, O. Konyskyi and O. Barvynskiy were fulfilling a very ambitious task of gaining the unity of the Ukrainian state and ensuring the possibilities for the national, cultural and educational evolution of Ukrainian society.

Keywords: Konyskyi, Barvynskiy, Halychyna, ‘new era’, “Pravda”, “Ruska istorychna biblioteka”.

Західноукраїнський літературний процес, становлення публіцистики й регулярної видавничої практики в Галичині, як і поживлення національного громадського й культурно-просвітницького руху в другій половині XIX ст. тісно пов’язані з такими знаковими постатями як Олександр Кониський (1836 – 1900) та Олександр Барвінський (1847 – 1926). На роль Кониського в налагодженні наддніпрянсько-наддністрянських зв’язків, ініціюванні загальноукраїнських видавничих проектів чи не вперше звернув увагу М. Грушевський у статті “Пам’яті Олександра Кониського” (1901); І. Франко, попри ідейні розходження на певному етапі, без перебільшення визнавав: “Дописи Кониського, друковані в “Слові”, були першою спробою українця заговорити безпосередньо до галичан і показати їм російські порядки” [13: 54, 316]. Цьому ж питанню присвячена й розвідка К. Студинського “Зв’язки Олександра Кониського з Галичиною р. 1862 – 1868”; тут докладно проаналізовано публіцистичний доробок Кониського, що стосувався різних аспектів життя українців у підросійській Україні. Рецепції

**Олександр
Кониський**

**Олександр
Барвінський**

діяльності О. Кониського, та більш ґрунтовно О. Барвінського, присвячені праці сучасних істориків І. Гирича, І. Чорновола, О. Аркуш, І. Куцога та ін.

Беручи до уваги листування Кониського й Барвінського, їхні спогади й публіцистичні виступи, і не претендуючи на вичерпне висвітлення заявленої теми, маю на меті розкрити визначальну роль названих діячів у таких проектах, як “Правда”, “Руська історична бібліотека”, “Записки Наукового товариства імені Шевченка”; також зацентрую увагу на утвердженні ними національної ідентичності та їхньому баченні винятково перспективно-позитивного результату українсько-польського порозуміння – “нова ера”.

Особисте знайомство відбулося у Львові 5 листопада 1865 р.; Кониський зупинився тут по дорозі з Петербурга до Дрездена, куди вирушив лікуватися після сибірського заслання. У “Спогадах з мого життя” О. Барвінський наголосив на активності гостя, котрий зустрічався з патріотично налаштованою молоддю й представниками старшого покоління громадських і культурних діячів Галичини [3, 94]. Його перебування у Львові, зокрема, було пов’язане зі спробою порятувати часопис “Мета”, який мав би стати містком для взаємопізнання, культурного зближення та взаємозбагачення українців Наддніпрянщини й Наддністрянщини. З листа

Барвінського до Данила Тянякевича також дізнаємося, що Кониський не тільки переймався фінансовими труднощами видання, а й звертав особливу увагу на його змістове наповнення та мову. Водночас ішлося про можливість видання політично-літературних часописів з усеукраїнським наповненням. Кониський позитивно відгукувався про нові львівські знайомства. Зокрема, у листі до Ю. Федьковича зауважив, що галицька молодь “навернулася на руську дорогу і йде просто”, “знімечена; але вона колись скине з себе це ярмо” [9, 111], а також нарікав на відсутність лідера, який би зумів належним чином організувати просвітницьку роботу. Активність Кониського у Львові (пробув тут насправді 37 днів; О. Барвінський помилився, твердячи, що гість “задержався кілька місяців”) привернула увагу місцевої поліції, через що йому довелося спішно покинути Галичину й далі мандрувати до Дрездена, де “почувствовав, що я справді в Європі (Австрія Ваша настояща ще Азія)” [9, 112].

На час приїзду до Львова О. Кониський уже був відомий як публіцист і поет, що не припиняв активної співпраці з місцевими періодичними виданнями “Слово”, “Галичанин”, навіть перебуваючи в політичному засланні в Тотьмі. Своїми поетичними творами підтримував патріотичні прагнення галичан, і, як пізніше зазначив І. Франко, “Все те робило в Галичині немале вражіння, бо було тут новиною; до самого 1860 р. Галичина, а особливо галицька Русь, жила під урядовим обухом і ніяке свобідніше слово, ані свобідніша думка не могли доходити сюди” [13:54, 316].

О. Барвінський на час особистого знайомства з Кониським тільки-но став студентом філософського факультету Львівського університету. Однак уже під час навчання в Тернопільській гімназії (1857 – 1865) брав активну участь в організації національно-просвітницького руху земляків. Члени тутешньої громади, а це були переважно учні старших класів гімназії, опановували невідому їм українську історію та літературу, вивчали й популяризували твори Т. Шевченка, організовували освітньо-мистецькі заходи. Ця діяльність хоч і не була популярна серед тернополян на початку 1860-х років, однак

заклала фундамент формування нового покоління західноукраїнської інтелігенції. Про впливовість і дієвість О. Барвінського як громадського діяча й просвітника дослідник Поділля М. Чубатий згодом свідчив: “Перед його виступом на Тернопільщині народовецький рух був слабкий та саме міщанство Тернополя темне та національно байдуже. Національно-громадська праця Ол. Барвінського мала рішальний вплив на пробудження Тернополя та Тернопільщини до тої міри, що на переломі 19-го та 20-го сторіч, отже напередодні першої світової війни, Тернопільщина була правдивим бастионом українства в Галичині” [15, 47].

Перебуваючи під впливом поезії та світоглядно-філософських ідеалів Т. Шевченка, Кониський у своїх поглядах еволюціонував до національно-секулярних (1870-ті) і самостійницьких (1890-ті), проте аксіоматичним залишалось одне – “освіта маси, а не кервава революція”. Це переконання набувало особливої гостроти на початку 1880-х років: активно поширювалися в Україні соціалістичні ідеї, унаслідок чого радикалізувалася молодь, зокрема й та, що входила до Громад. Натомість багато уваги приділяв національним питанням, вирішення яких позитивно вплинуло б на чітке окреслення національної самобутності українців і їхнього права на державність. У статтях “Український націоналізм” і “Коли виясниться?” (“Правда”, 1875) Кониський, не претендуючи на вичерпність, запропонував свою трактовку націоналізму та його ролі для тогочасного українства, розділеного імперіями. Це – “любов народу до тих прикмет своєї народності, котрими він одрізняється од інших народів; то природний потяг народу обороняти ті прикмети од впливу чужої народності, розвивати їх, щоб жити в тих формах, в яких вивела його на арену природа й історія” [6, 566]. Отже, можна ствердно сказати про модерне бачення Кониським цього питання; адже подібні дефініції націоналізму подають навіть сучасні філософські словники, акцентуючи саме національний характер, відданість національним інтересам, серед яких національна єдність і незалежність, служіння нації, патріотизм.

З-поміж важливих питань національної ідентичності ще в 1870-х роках Кониський порушував ті, які, на жаль, досі не втратили своєї актуальності, обґрунтовував окремішність і культурну самобутність українського народу. Навіть більше: уважав за необхідне “облагородити свою національність” за європейським зразком, “не гаючи часу на те, доки вести національну літературу й мову, і чи далеко вести її, чи недалеко, <...> чи добре воно буде, чи не розгнівається Великоросія й великороська література, що знаходить собі базар в Україні для збування свого не бозна-якого літературного краму”, примножувати інтелектуальний та культурний потенціал українців. Критикуючи соціально-економічний занепад і політичне безправ'я земляків у Російській імперії, Кониський указував на катастрофічні наслідки тривіалізації української ідентичності та культури: “з усього українського здерла (Росія. – Н. Б.) культурну одіжку і викинула його на чорний двір. <...> Українщина зосталася в мужичому, в простому колориті, не шляхетніє, а час од часу ще більше принижується, втрачає людську гідність і шанобу, стає смішною” [6, 570]. Водночас наполягав на пошуку легальних і безкровних методів боротьби, вважаючи найдоцільнішим у цій ситуації культурний опір і розхитування імперських урядових основ. Важко не погодитися з висновком історика І. Гирича про те, що Кониський “чітко вибудував розмежувальний кордон між українським та російським духовним простором і тим самим поставив справу служіння української інтелігенції завданням відродження власного народу на міцний ґрунт, певніший за примарні цілі радикального українства, що силкувалося звільнити усі народи Російської імперії на спілку з російськими революціонерами” [5].

Як П. Куліш і М. Драгоманов, О. Кониський зі зрозумілих політичних причин теж спрямував свій творчий потенціал на Галичину, якій відводив роль українського П'ємонту. Варто мати на увазі й ментально-емоційні чинники, коли йдеться про його зацікавленість у співпраці з Галичиною. В "Автобіографії" він наголосив на тому, що веде свій родовід від давнього галицького роду Кониських, який був відомий іще 1613 р. "Першим вийшов Ієронім Кониський з сином своїм Касьяном і оселився в Ніжині, а потім в теперішнім Ніжинським повіті. Здається, Ієронім під старість пішов у ченці київського Миколаївського монастиря і називався Іован. Під актом вибору в гетьмани Івана Самойловича, 25 квітня 1672 р. між Путивлем і Конотопом у Козацькій Дуброві, підписався Єремій Кониський ніжинським бурмістром. З сего ж роду вийшов і Георгій Кониський, відомий і славний архієпископ білоруський".

Спроба Кониського – чергова в історії надніпрянсько-наддністрянського культурного зближення, яких тільки в середині ХІХ ст. було кілька, малорезультативних і нетривалих. З одного боку, наддніпрянці відмовлялися від ширшої співпраці як через відсутність у Галичині лідера з ясними ідейними переконаннями, так і з об'єктивних причин. У цьому зв'язку варто нагадати реакцію одного із чільних представників київської громади П. Житецького на пропозицію М. Драгоманова: "Ідею Вашу зрозуміли у всій її діловитості, але просвічувати галичан, що стоять на докарамазівському ступені розвитку, просвічувати на наші майже відсутні засоби – не можемо" [1, 111]. З другого – не сприяло зближенню інколи й діаметрально протилежне бачення ролі поляків в історії України з боку галичан і наддніпрянців, через що в наступні десятиліття в їхньому спілкуванні відчуватиметься певна недовіра (як у випадку з П. Кулішем), а то й виникатимуть нові конфліктні ситуації – угода "нова ера" (1890).

Наприкінці 1870-х – на початку 1880-х років у Галичині в культурно-освітньому й політичному аспекті відбувалися відчутні зміни, зокрема й завдяки старанням і невтомній праці братів Барвінських – Володимира й Олександра. Виходячи із засад позитивізму та вивчивши досвід чеських і польських політиків, Барвінські пропагували програму "органічної праці", спонукали до встановлення тісних особистісних контактів із представниками політичної та економічної еліти Австро-Угорської імперії як запоруки при сприятливих геополітичних і внутрішньополітичних обставинах добиватися ширшої автономії для галичан, відновлення національних прав. Серед першочергових завдань братів Барвінських було розширення освітнього й культурного потенціалу галичан. Тож практично відразу після закінчення 1868 р. Львівського університету й призначення на посаду вчителя Бережанської гімназії, О. Барвінський узявся складати підручник із літератури, адже читанку, запропоновану О. Торонським, не затвердила шкільна крайова рада. Згодом О. Барвінський згадував, із якими труднощами йому довелося зіткнутися, бо не мав відповідного досвіду, до того ж "крім петербурзької "Основи", "Вечерниць", "Мети", "Правди" і деяких видань творів інших письменників не було ніякого гесенського підготовлення і оброблення, <...> до історично-літературних і біографічних відомостей не було майже ніяких підготовлених робіт" [3, 451]. Результатом наполегливої праці О. Барвінського, котрий налагодив листування з багатьма українськими авторами, і завдяки активній допомозі П. Куліша з'явилася перша частина "Усна словесність" "Рускої читанки для висшої гімназії" (1870), а через рік – "Писана словесність" у двох частинах. Укладач, урахувавши критичні зауваження Куліша, доволі виважено підійшов як до відбору творів, так і до структування читанки. Зрештою логіка запропонованого ним принципу зберігається досі й не тільки у шкільних підручниках: зразки народної словесності йдуть попереду художніх

творів, подано оглядовий аналіз літературного періоду, короткі біографічні дані та самі авторські твори. До читанки ввійшли твори І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Гулака-Артемівського, Т. Шевченка, "Руської трійці", П. Куліша, Марка Вовчка, О. Стороженка, О. Кониського та багато інших, тобто Барвінський поклав в основу підручника ідею спільності й тяглості українського літературного процесу.

На 1884 р. припадає початок тіснішої співпраці О. Барвінського з О. Кониським, почастишали кореспонденція, зустрічі та взаємні відвідини, приватне гостювання. Це спілкування вибудовувалося на ідентичному баченні шляху розвитку національної освіти й культури, зусиллях, спрямованих на побудову соборної України, умовах виняткової працьовитості та довіри, і набуло нової якості. Історик І. Чорновол вважає, що "для киян О. Барвінський виявився коштовною знахідкою, набагато коштовнішою, ніж амбітний і імпульсивний І. Франко" [13, 51]. Їхньому зближенню та плідній співпраці сприяло походження Барвінського, адже О. Кониський, котрий і сам був із попівського роду, у нащадках цих родин убачав (і не безпідставно) надійну основу нової національної інтелігенції. Для сучасників – М. Драгоманова, І. Франка, а тим більше М. Павлика, наприклад, які стояли на засадах позитивізму, чинник віри був неактуальним, вони вважали його перепорою на шляху розвитку суспільства. Окрім того, Кониський щиросердно, можемо навіть сказати, з батьківською любов'ю ставився не тільки до М. Грушевського, а й до О. Барвінського та інших своїх "годованців", що засвідчує, наприклад, риторика листування з М. Дикаревим: "Перша і головна річ пикловатися про своїх людей; вигодовувати їх духом, доглядати їх, дбати, щоб більшало їх, та щоб свої люде не бідовали". Та водночас був категоричним, бо "підроблятися під погляди молодіжи, гірш ніж, підробляти фалшиві векселі" [4, 383].

Завдяки спілкуванню з київськими громадівцями та частим візитам до Києва О. Барвінський був найкраще обізнаний із проблемами підросійських українців; зростав його авторитет як серед галичан, так і в місцевої влади. Наприкінці 1880-х років, коли загострилася геополітична ситуація між двома імперіями – Австро-Угорською та Російською, коли дедалі очевидніше окреслювалась перспектива війни, австрійський уряд намагався вивчити панівні настрої населення в його східних провінціях, з'ясувати, чий бік воно прийме в разі активних бойових дій. Барвінський узяв роль комунікатора з урядовцями, бо вбачав відповідний момент і реальний шанс добитися дотримання конституційних прав українців і вибороти більше національних свобод. У "Спогадах з мого життя" він докладно зупинився на позитивній кон'юнктурі для українців в Австро-Угорській імперії та зазначив: "Я пояснив гр[афу] Кальному (Кальнокі), що придніпрянци споглядають на Галичину неначе на український Піємонт, де вже дотеперішні, хоч як обмежені права, якими користується українське населенє в Галичині на ниві освіти, від народної школи, аж до університету, в судах і урядах та в прилюднім житю, розбуджує в нашім суспільстві на Придніпрянщині певні симпатії для монархії" [3, 408].

Співпраця О. Кониського й О. Барвінського – це низка успішно реалізованих проєктів, які назавжди змінили культурно-освітню ситуацію насамперед у Галичині. Усвідомлюючи важливість мови як об'єднавчого чинника й намагаючись покласти край "азбучній війні", ще на початку 1880-х років засадничим для Кониського було запровадження в галицьких виданнях фонетичного правопису. Проти цього свого часу виступав навіть тодішній редактор "Діла" Володимир Барвінський, вважаючи, що варто просвічувати й гуртувати навколо народовських ідей місцевий люд, а не відштовхувати від них. Наддніпрянці й Кониський, навпаки, у гострих дискусіях доводили,

що переваги фонетичного правопису, який підсвідомо віддалятиме галичан від московфільського впливу, демонструватиме національну окремішність і самобутність українців, сприятимуть зближенню з наддніпрянцями. У складності цього процесу, його нерозумінні та неприйнятті навіть із погляду галицьких народників, згодом пересвідчився й сам Кониський. У травні 1886 р. він укотре приїхав до Львова, щоб залагодити міжгенераційний конфлікт у колі народовців і водночас зустрітися з редакціями журналу “Зоря” й газети “Діло” щодо перспектив подальшої спільної діяльності. Свою розмову з І. Белеєм Кониський докладно переповів О. Барвінському. З неї випливає, що редактор “Діла” запропонував йому не тільки писати галицьким діалектом, а й поступитися деякими своїми ідейними переконаннями, зокрема відмовитися від критики московфілів, і наостанок порекомендував краще зайнятися Буковиною [7]. У цьому надважливому питанні О. Барвінський згодом усе ж таки взяв сторону Кониського й доклав значних зусиль до переведення на новий правопис усієї шкільної освіти, часописів, адміністративної комунікації в Галичині. 1893 р. за зверненням української громади до директора Крайової шкільної ради М. Бобжинського почався передрук підручників, виданих етимологічним правописом, О. Барвінському було доручено контролювати їх на відповідність живій мові. Окрема сторінка у співпраці О. Кониського й О. Барвінського – лексикографічна робота; вони ініціювали створення українсько-польського й польсько-українського словника.

Відповіддю на зусилля Російської імперії, спрямовані на спотворення історії України та її переписування, була пропозиція О. Кониського про обов’язковість ґрунтовних історичних студій і глибшу історичну освіту передусім у школах. Він сам узявся активно перекладати українською історичні розвідки М. Костомарова, закликав до цієї праці й своїх однодумців. А 1885 р. під час перебування О. Барвінського в Києві на зустрічі з тамтешніми громадівцями підтримав його проєкт видання “Руської історичної бібліотеки” (1886 – 1904) і разом із Володимиром Антоновичем сприяв пошуку відповідних фінансових ресурсів. “Руська історична бібліотека” виходила майже два десятиріччя, загалом це 24 томи. У цій серії вийшли друком книжки “Коротка історія Руси” С. Качали, “Історія Великого Князівства Литовського” В. Антоновича, розвідки М. Костомарова “Дві руські народності”, “Богдан Хмельницький”, “Руїна. Гетьманування Брюховецького”, “Руїна. Гетьманування Многогрішного” тощо, студії Д. Багалія, М. Дашкевича, Я. Шульгина та ін. Важко переоцінити роль, яку відіграв цей проєкт в утвердженні національної ідентичності українців; адже саме тут з ініціативи В. Антоновича бере початок послідовне вживання терміна Україна-Русь і відповідний прикметник на позначення території України. Як перше серійне видання воно сприяло становленню методології історії, виробленню української наукової термінології, згуртувало навколо себе науковців і перекладачів. Окрім того, стало надійним фундаментом для формування історичних знань і зацікавлень історією України-Руси.

Для Кониського було засадничим нівелювати впливовість московфільських проєктів у Галичині; він категорично виступав проти будь-яких союзів з адептами цієї ідеологічної течії, а за відсутності фінансової підтримки з боку українців уважав за доцільне співпрацювати з поляками, зазвичай не інформуючи про це широку публіку. Після відомого процесу Ольги Грабар В. Барвінський у циклі статей “По процесі о головну зраду” в “Ділі” теж, до речі, підводив читачів до цієї думки, аргументуючи необхідність налагодити дієву комунікацію з поляками: “Русь не кінчиться за Збручем і Черемошем; Польща не кінчиться над Віслою. В Галичині стрілися тільки частини обох тих народів”; “тут в Галичині єсть ся точка Архімедеса, з котрої може успішно

подвигнути русин свою, а поляк свою національну справу” [2, 65]. Уже через рік у зв'язку з поразкою М. Січинського на додаткових виборах до держради в окрузі Тернопіль – Збараж – Скалат О. Кониський зазначив: “Час лишити її навіки, навіки роз'єднатися з репрезентантами обскурантизму і йти в усякий час і в усякій справі власною національно-народною, поступовою дорогою. Ліпше, чеснійше, йдучи без компромісів з обскурантизмом, упасти і раз і в друге, та встати з новими силами, ніж по саму шию загрузити в багно “об'єдиненія” [цит. за: 3, 75].

Ситуація ідейного протистояння в лавах народовців негативно впливала й на цілком шляхетну справу – спільні видавничі проекти Кониського – Барвінського. Редактор першого числа оновленого часопису “Правда” Є. Олесницький, з'ясувавши джерела її фінансування й відмовившись від подальшої співпраці (аналогічно вчинив й І. Франко), слушно зауважив, що Москва так набридла деяким київським громадівцям, що “із самим нечистим готові лучитись против неї”. І, безперечно, він мав рацію: арешт і заслання дуже вплинули на О. Кониського, який у Російській імперії, на відміну від конституційної Австро-Угорської, не бачив майбутнього для українців. Восени 1888 р. все ж таки вдалося відновити вихід журналу “Правда”, який мав стати компромісним насамперед між різними поколіннями – народовцями і радикалами. Проте видавці ще на етапі підготовки першого числа зіткнулися з набагато складнішою проблемою – відсутністю матеріалів, навіть попри те, що чимало знаних на той час авторів погоджувалися з ідеологічною позицією Кониського. Із цього приводу з глибоким відчаєм він писав М. Дикареву: “не гріх сказати, що з “еноралів” і з “щирих” – ніхто отсім виданням не запоміг ніже єдиною копійкою, ніже єдиною статею...” [4, 382], тож більшість дописів, особливо на політичні й культурологічні теми, належали О. Кониському й О. Барвінському. За допомогою “Правди” Кониський намагався прояснити галичанам основні пріоритети майбутньої угоди з поляками (“нова ера”) та підготувати відповідні настрої, про що виразно засвідчив лютневий номер за 1889 р., присвячений роковинам Шевченка. У редакторській статті Кониський зокрема процитував рядки з відомого вірша “Полякам”: “Подай же руку козакові / І серце чистее подай! / І знову іменем Христовим / Ми оновим наш тихий рай”.

На ці та інші зміни в риториці київських громадівців щодо поляків різко негативно реагували не тільки радикально налаштовані галичани, а М. Павлик у листі до М. Драгоманова чітко сформулював їхнє завдання: “прихильники Антоновича задумали були відірватися від Росії в осібну державу, а не добиватися політичної волі і зв'язи з Росією” [10, 431]. Підводячи суспільну думку галичан до майбутньої польсько-української угоди – “нової ери”, Кониський виходив із переконання, щоб “іти хоч і вкупі з поляками, працювати хоч і спільно з ними на полі економічному, але ні на одну годину не забувати вимагати і дбати про свої національні права, не відділяти справи національної доки вона не буде реально полагоджена і вибирати до сойму таких горожан нашого краю, що дбатимуть однаково про полагоджене обох справ: економічної і національної, вважаючи, що останню залагодити далеко лекше і швидче” [11, 175–178].

Другий проект у хронологічному ряду, але не менший за важливістю й результатом уже в найближчому майбутньому, – реформування товариства Шевченка й заснування видавничого органу – “Записки Наукового Товариства Шевченка”. Як засвідчує листування О. Кониського з М. Дикаревим, О. Барвінським та спогади останнього, тривалий час вони вдвох працювали над концепцією нового статуту, узявши за зразок чеський і польський досвід створення аналогічних наукових товариств. Зрештою, Барвінському вдалося

виписати компромісний варіант статуту та згодом вибудувати ефективну управлінську модель, яка дала змогу залучити додаткове фінансування, завдяки чому покривалися витрати на друк та винагороду редакторам і авторам. Окрім того, він звернувся до цісарського намісника графа Бадені й директора Крайової шкільної ради М. Бобжинського про передачу НТШ друку шкільних підручників, який на той час здійснював Ставропігійський інститут. У “Спогадах з мого життя” зауважив, що вже на початках своєї діяльності НТШ мало “з печатаня шкільних книжок і підмог державних і соймових орудувало щорічно квотою около 30.000 гульд[енів] (60.000 корон)” [3, 201]. І знову ж таки найскладніше було зорганізувати українську інтелектуальну спільноту до написання матеріалів для ЗНТШ, що й стало найбільшою проблемою Кониського. І. Франко в листі від 8 червня 1891 р. до М. Драгоманова доволі іронічно переповів йому ситуацію з авторськими текстами, зауваживши, що Барвінський “підвіз їм такого москаля, що коли б тільки товариство видало 2 – 3 томи праць наукових, то цісар буде мусив по конституції (!?) признати товариству характер академії наук, що сполучене з річною субвенцією 30 000 гульд[енів]” [13:49, 280]. Кониський отримав згоду практично всіх київських громадівців, погодився, що саме останні здійснюватимуть нагляд за дотриманням наукового рівня й правильності мови, однак практично ніхто не надсилав тексти, а ті, що надходили, були низького рівня або передруки. Перипетії з формуванням перших номерів Кониський докладно переповів М. Дикареву. Надаючи великої ваги цьому виданню й мріючи про його наукову перспективу, погоджувався з матеріалом, незалежно від автора чи мови написання, гарантував переклад українською, щоб тільки статті відповідали заявленій концепції НТШ. Вихід першого тому ЗНТШ Кониський кілька разів відтермінував через відсутність чи невідповідність текстів, а згодом узявся за написання біографії патрона товариства, забезпечивши цим наповнюваність видання й водночас усвідомлюючи назрілу необхідність такої праці.

1888 р. став переломним у справі польсько-українського порозуміння; Кониський був переконаний у необхідності знайти компроміс із поляками, настійливо радив відмовитися від опозиції та неконструктивної позиції: усе або нічого. Представники київської Громади вимагали від ініціаторів польсько-української угоди, щоб у ній було закладено дотримання гарантованих українцям конституційних прав, відкриття української гімназії та вчительської семінарії, поділ університету на українську та польську частину, відкриття медичного університету й заснування всеукраїнського часопису. Барвінський узявся згуртовувати навколо ідеї “нової ери” впливових народовців, зрештою його однодумцями в цій справі стали Анатоль Вахнянин, Теофіл Грушкевич, Дем’ян Гладилович, Кирило Кахникевич, Іван Чапельський та ін. Безперечним успіхом була промова Юліана Романчука, виголошена в сеймі 25 листопада 1890 р. Вона підтвердила чутки про угоду народовців. Її суть полягала у: 1) визнанні австрійським урядом окремішності українського народу та його мови; 2) відданості Австрійській монархії; 3) дотриманні греко-католицького віросповідання; 4) турботі про розвиток українського селянства й міщанства. І хоч концепція “нової ери” через зміну кон’юнктури й суб’єктивні причини не була реалізована, як це передбачалося на початку перемовного процесу, а дехто з народовців, зокрема і Ю. Романчук, згодом перейшли в опозицію, однак залишаються здобутки, що їх важливість важко переоцінити. О. Лотоцький, аналізуючи діяльність київської Громади в Галичині, зауважив, що “коли б “нова ера” обмежилася лише цим досягненням (відкриття кафедри історії у Львівському університеті. – Н. Б.), то наслідки діяльності М. Грушевського в Галичині вже самі по собі цілком виправдовують ту політичну акцію, що

її творцями були Антонович, Кониський, Барвінський” [8, 173]. Відкриття кафедри історії Східної Європи у Львівському університеті, попри ноти протесту російського уряду, та призначення М. Грушевського її очільником викликало значний геополітичний резонанс, а українці в Австро-Угорській імперії отримали визнання як окремішній народ.

Співпраця О. Барвінського та О. Кониського засвідчує, що хоч і між ними було чимало того, що гіпотетично мало б зумовлювати непорозуміння чи навіть конфлікти, як-от чинник віросповідання, різний науково-творчий потенціал, склад характеру, зрештою, підтримка чи її брак із боку родинного кола, однак ідейні переконання, надзвичайна працьовитість, відсутність меркантильних інтересів спонукали братися за реалізацію непопулярних серед загалу проєктів, що в них убачали велику перспективу для українців; часто-густо ці патріоти жертвували своїм здоров'ям, фінансами та іміджем, адже їх об'єднувала набагато важливіша річ – соборність української держави. Цій ідеї вони підпорядкували все своє життя, створили надійний фундамент для зростання національної еліти, яка вже в перші десятиліття ХХ ст. заявила про себе як науковці, громадсько-політичні діячі, з виразною українсько-державницькою позицією після жовтневого перевороту в Петербурзі, і продовжили справу своїх “учителів”. Ідеться про С. Єфремова, М. Грушевського, О. Лотоцького, В. Біднова та ін. Обом їм часто доводилося робити одночасно кілька справ, слабо пов'язаних між собою, як-от видання “Правди” й “Руської історичної бібліотеки”. Барвінський доповнив і перевидав “Руську читанку”, Кониський започаткував наукове шевченкознавство, написавши докладну біографію Т. Шевченка тощо. Масштаби й темпи їхньої діяльності, попри скептицизм і постійну критику, викликали навіть захоплення в таких непримиренних опонентів як М. Павлик, що 1907 р. зауважив Барвінському: “Ви ходили по міністерствах, але за народними справами, а тепер дехто з наших ходить тільки за своїми особистими”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Михайла Драгоманова. Листування київської Старої Громади з М. Драгомановим (1875 – 1895 рр.) – Варшава, 1938. – Т. 1. – 446 с.
2. *Барвінський В.* По процесі о головну зраду // Діло. – 1882. – Ч.57-59. – С. 65–66.
3. *Барвінський О.* Спомини мого життя. Т.2. – Ч. 3–4. – Нью-Йорк – Київ, 2009. – 1120 с.
4. *Возняк М. О.* Кониський і перші томи “Записок” // ЗНТШ – Т. СЛ. – Львів, 1929. – 458 с.
5. *Гирич І.* Олександр Кониський – батько української культурно-політичної окремішності. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/413> (7.05.2019).
6. *Кониський О.* “Український націоналізм” // Правда. – 1875. – № 14. – С. 566.
7. ЛНБ. Ф.11. Спр.1435. Арк. 25-26.
8. *Лотоцький О.* Сторінки минулого. Ч. 1. – Варшава, 1932. – 395 с.
9. *Маковей О.* Матеріали до життєписі Осипа Юрія Гординського Федьковича. – Львів, 1910. – Т. 4. – 653 с.
10. *Переписка М.* Драгоманова з Михайлом Павликом. Т. 4. – Чернівці, 1910 – 1912. – 440 с.
11. *Правда.* – 1889. – № 5, – С. 175–176.
12. *Студинський К.* Зв'язки О. Кониського з Галичиною рр. 1862–1863 // ЗНТШ. – Т. СЛ. – Львів, 1929. – 458 с.
13. *Франко І.* Про життя і діяльність Олександра Кониського // *Франко І.* Додаткові томи до збір. творів: у 50 томах. – Т.54. – Київ, 2010. – 1216 с.
14. *Чорнобол І.* Польсько-українська угода 1890 – 1894 рр. – Львів, 2000. – 247 с.
15. *Чубатий М.* Історія Тернополя та Тернопільщини // Шляхами золотого Поділля. – Філадельфія, 1983. – Т. 1. – 288 с.

REFERENCES

1. *Arhiv Myhajla Drabomanova. (1938). Lystuvannia kyivskoi Staroi Hromady z M. Drabomanovym (1875 – 1895 rr.)* (Vol.1). Varshava. [in Ukrainian]
2. *Barvynskiy, V. (1882). Po procesi o holovnu zradu. Dilo* (Vol. 57 – 59), 65 – 66. [in Ukrainian]
3. *Barvynskiy, O. (2009). Spomynu moho zbyttia* (Vol. 3, part. 3 – 4). New York; Kyiv. [in Ukrainian]
4. *Vozniak, M. (1929). Konyskyi i pershi tomy “Zapysok”*. ZNTSh (Vol. CL) Lviv. [in Ukrainian]
5. *Hurych, I. Oleksandr Konyskyi – batko ukrainskoi kulturno-politychnoi okremishnosti*. Retrieved from:

- <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/413> (7.05.2019). [in Ukrainian]
6. Konyskyi, O. (1875). *Ukrainskyi natsionalizm, Pravda* (Vol. 14). [in Ukrainian]
 7. Lvivska Nacionalna Biblioteka. Fund 11. Folder 1435. Leaves. 25-26. [in Ukrainian]
 8. Lototskyi, O. (1932). *Storinky mynulo bo* (Vol. 1). Varshava. [in Ukrainian]
 9. Makovei, O. (1910). *Materialy do zhyttiepysi Osypa Yuriiia Hordynskoho Fedkovycha*. (Vol. 4). Lviv. [in Ukrainian]
 10. *Perepyska M. Drabomanova z Mykbailom Pavlykom* (1910 – 1912). (Vol. 4). Chernivtsi. [in Ukrainian]
 11. *Pravda* (1889), 5. 175–176. [in Ukrainian]
 12. Studynskyi, K. (1929). *Zviazky O. Konyskoho z Halychynoiu rr. 1862 – 1863*. ZNTSb. (Vol. CL). Lviv. [in Ukrainian]
 13. Franko, I. (2010). *Pro zhyttia i diialnist Oleksandra Konyskoho. Dodatkovi tomy do zibr. tvoriv: u 50 tomakh* (Vol. 54). Kyiv. [in Ukrainian]
 14. Chornovol, I. (2000). *Pol'sko-ukrainska uboda 1890 – 1894 rr.* Lviv. [in Ukrainian]
 15. Chubatyi, M. (1983). *Istoriia Ternopolia ta Ternopilshchyny*. Shliakhamy zolotoho Podillia. Filadelfiia (Vol. 1). [in Ukrainian]

Отримано 23 травня 2019 р.

м. Київ

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ АВТОРІВ

Журнал “Слово і Час” висвітлює питання історії, теорії та сучасної практики літературного руху, культурного життя. Виходячи із принципів об'єктивності і плюралізму, редакція не вважає за обов'язкове поділяти всі погляди й положення авторів, завдяки чому зберігає і природний ґрунт для конструктивної полеміки.

Неодмінні вимоги до матеріалів, що подаються на розгляд редколегії, – достеменність наведених фактів, посилань на всі використані джерела, точність у цитуванні.

Статті та інші матеріали (крім листів) подаються до редакції українською мовою, обсягом не більше друкованого аркуша; примітки розміщуються внизу сторінки.

Статті подавати на електронному носії як текстовий файл без переносів у словах у редакторі Microsoft Word (шрифт Times New Roman, 14-й кегль, міжрядковий інтервал 1,5); можна надсилати електронною поштою: slovoichas@ukr.net.

Список використаної літератури в алфавітному порядку подається в кінці статті із зазначенням видавництва, року видання й загальної кількості сторінок; посилання розміщуються в тексті у квадратних дужках: [номер видання у списку, стор.].

До статті обов'язково додається ім'я і прізвище автора, анотація із ключовими словами українською (600–800 знаків) та англійською (1800 знаків) мовами, а також шифр УДК. Розширену англomовну анотацію обов'язково продублювати українською (в окремому файлі).

Докладніше про оформлення матеріалів – на сайті:
il-journal.com